

כפרת עולה

מקורות - (א) זבחים ז: "ואמר רבא עולה דורון... דורון אחריו, תוס' ד"ה עולה, [ב"מ מח: "איתמר... מעשה עמך", תוס' ד"ה בעושה], חולין ה-ה: "מיתבי... צריכא", שבועות יב-יג. "היינו קולות... במרדו".

(ב) ויקרא א' ד רש"י ורמב"ן, יומא לו. "ומתודה... שניתק לעשה", תוס' ד"ה על, רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות ג/יד, הלכות תשובה א/א, ויקרא י"ד יח רמב"ן "ולא ידענו... וטהר".

(ג) זבחים ו-ז. "איבעיא להו אעשה... קאמר", שבת עב. תוס' ד"ה מתקיף, זבחים ו. תוס' ד"ה או, זבחים ו: שטמ"ק אות [ג].

א. מהות כפרת העולה

הגמ' בדף ו. דנה בכפרת עולה בהקשר של היכולת לכפר על עשה במקרה שהעבירה נעשתה לאחר ההפרשה. רש"י מפרש בראשית הסוגייה שמדובר בעולה שנשחטה לשמה והדיון הוא דיון כללי במעמד קרבן העולה. לפני שנדון ב'עשה דלאחר הפרשה' נקדים ונבחן את מהות הכפרה בעולה בצורה כללית יותר. בשיעור הראשון הזכרנו שיש מימד של כפרה בעולה, אבל מימד זה שונה מהכפרה המוכרת לנו בחטאת ואשם. יש להעיר שגם על קביעה זו ניתן לערער, ויש לבחון האם בכלל קיים מימד של כפרה בעולה. בגמ' עצמה מוגדרת העולה כדורון :

"... תניא נמי הכי - א"ר שמעון : חטאת למה באה? למה באה?! - לכפר! אלא למה באה לפני עולה? לפרקליט שנכנס - ריצה פרקליט, נכנס דורון אחריו"

(זבחים ז:)

הגמ' עוסקת בחטאת שבאה עם עולה ובהקשר זה מוגדרת העולה כדורון שנכנס אחרי שהכפרה הושגה על ידי החטאת. לו היתה רק סוגייה זו לפנינו היינו יכולים להסיק שהעולה מנותקת לחלוטין מיסוד של כפרה, ואין בה את היעד שקיים בקרבנות מכפרים כמו חטאת ואשם.

אמנם גם לפי הבנה כזו יש הבדל משמעותי בין עולה לבין שלמים. השלמים מנותקים לגמרי מהקשר של כפרה ואילו העולה גם לפי הבנתה כדורון קשורה לאדם

הניגש אל הקב"ה כחוטא. הנקודה המייחדת הבנה זו היא שעל אף התביעה של כפרה במסגרתה האדם מביא עולה, את הכפרה הוא כבר השיג בשלמותה לפני הבאת העולה, וכעת הוא מביא דורון. על כל פנים, הבאת הדורון קשורה למצבו כחוטא ולא מדובר בסתם נדבת הלב.

דבר זה ודאי יכול להאמר כאשר מדובר בעולה הבאה יחד עם החטאת. אבל גם בעולת נדבה נוכל לדבר על נימה של פיוס וריצוי שמלווה את הדורון ולא על יוזמה עצמאית לחלוטין כמו בשלמים. ושוב נדגיש שכל זה אמור גם אם מצטמצמים לגמ' בדף ז: בלבד. למעשה, יש לבחון בהקשר זה נקודה שאינה מבוארת דיה בגמ' ביחס לקרבן העולה :

"... ואמר רבא - עולה דורון היא. היכי דמי? אי דליכא תשובה זבח רשעים תועבה; ואי דאיכא תשובה התניא יעבר על מצות עשה ושב לא זו משם עד שמוחלים לה... " (זבחים ז:)

מה קורה למסקנה כאשר אנחנו קובעים שהעולה היא דורון? האם היותה דורון מפקיעה אותה מדין 'זבח רשעים תועבה', או שמא נשמר הצד של ראשית הספק גם ביחס לקרבן הנושא אופי של דורון, וגם קרבן כזה לא ניתן להקריב בלא תשובה? במהלך הגמ' עצמו ניתן להעלות את שתי האפשרויות, ויש לבחון את הדבר על רקע הדין של 'זבח רשעים תועבה'. עקרונית ניתן להבין את הדין הזה כדין באדם או כדין בקרבן. כלומר, אפשר למקד את הפסול בגברא המקריב את הקרבנות, ואפשר למקד את הפסול בבהמה המוקרבת.

יתכן שחלוקה זו משפיעה גם על היקף הדין של 'זבח רשעים תועבה', אם כי אין הכרח לתלות את היקף הדין בשאלה זו. כך או כך, אפשרויות שונות עולות ביחס למידת ההרחבה של דין זה. ניתן ללכת עד הסוף ולומר שרשע לא יכול להביא שום קרבן. רשע יופקע אפילו מקרבן כמו שלמים.

לחילופין ניתן לצמצם את ההפקעה של רשע מדין 'זבח רשעים תועבה' לקרבן של כפרה בלבד, ואולי אף לקרבן הקשור לעבירה שלו. מובן שיש לבחון גם את מה שעומד מן העבר השני, כלומר יתכן שנחלק על פי רמות שונות של רשעות. לשם הקבלה, נבחן מקום נוסף בו דנים בסיווגים כאלו. המשנה קובעת :

"... מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה, הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו"

(בבא מציעא מד.)

הגמ' בהמשך מביאה מחלוקת אמוראים ביחס לדין של מי שפרע :

"איתמר - אביי אמר אודועי מודעינן ליה, רבא אמר מילט לייטינן ליה. אביי אמר אודועי מודעינן ליה דכתיב זנשיא בעמך לא תאורי. רבא אמר מילט לייטינן ליה דכתיב 'בעמך' - בעושה מעשה עמך..."

(בבא מציעא מח:)

אביי ורבא נחלקו בנוגע לעוצמת הניסוח של 'מי שפרע'. לפי אביי מדובר בהודעה ואילו לדעת רבא זו קללה. לשם כך חייב רבא ללמוד שאותו אדם המקבל מי שפרע מוצא מהדין האוסר קללה ועל כן ניתן לקללו.

הדרשה של רבא מעוגנת בכך שאיסור קללה נאמר רק על עושה מעשה עמך. אילו היינו לוקחים את דברי רבא כפשוטם, היינו ממעטים את האדם שלא עמד בדיבורו מכל אותם דינים בהם נאמר 'עמך'. למשל, היינו מתירים להכות אותו ולקלל אותו וכו'. דבר זה הוא כמובן מרחיק לכת מאד. ואכן, התוס' על אתר מצמצמים את ההשלכה של דברי רבא :

"לא מקרי האי אינו עושה מעשה עמך, לענין שיהיה מותר לקללו בחנם, כי אם לקללו על המקח הזה במי שפרע"

(בבא מציעא מח: תוס' ד"ה בעושה)

ככלל, טוען התוס', האדם לא מוגדר בגברא כמי שאינו עושה מעשה עמך. רק לגבי אותה נקודה שבה הוא לא עמד בדיבורו יש היתר לקללו על רקע ההפקעה של 'עמך'. אבל אין פה הדבקת תוית כוללת לאדם.

באופן דומה ניתן לדון את ההפקעה של יכולת הקרבה מדין 'זבח רשעים תועבה'. אפשר אמנם להקיש לפסולי עדות שבהם עבירה אחת גוררת הגדרה של רשע בגברא הפסול לכל העדויות. אבל נוכל לומר ש'זבח רשעים תועבה' מתייחס לאותה כפרה ספציפית שבה האדם הזה נופל. אם מועל מעוניין לכפר על מעילתו והוא לא חוזר בתשובה - לא נקבל את כפרתו. אבל אין פה חלות כללית של שם 'רשע', וקרבתו אחרים נוכל לקבל ממנו.

אמנם בהחלט יתכן שברמות מסוימות של רשעות נפקיע אותו באופן מוחלט מהיכולת להקריב קרבנות. מעמד כזה אפשר למצוא בסוגייה בחולין ביחס למומר. הסוגייה מחלקת בין שתי רמות של מומרים :

"... הא גופא קשיא - אמרת 'מכס' ולא כולכם להוציא את המומר, והדר תני מקבלין קרבנות מפושעי ישראל! הא לא קשיא - רישא מומר לכל התורה כולה, מציעתא מומר לדבר אחד..."

(חולין ה.)

בגמ' נאמר שרק מומר לכל התורה כולה מופקע לחלוטין מעולם הקרבנות. מומר לדבר אחד יכול להביא קרבן. במקביל, ניתן לדבר על שתי רמות בדין של 'זבח רשעים תועבה'. ניתן להבין שדין זה אינו נימוק לגבי קרבנות של דורון, אלא רק לגבי קרבנות מכפרים. לחילופין, אפשר להרחיב את הדין ביחס לכל הקרבנות. כאשר מסיקים שאי אפשר להביא עולה בלי תשובה, ניתן להבין שזו הרחבה של 'זבח רשעים תועבה' גם לקרבנות שמוגדרים כדורון בלבד, וניתן להבין שזו קביעה האומרת ביחס לעולה שהיא לא סתם דורון אלא גם בה יש מימד של כפרה וממנו מופקעים הרשעים. בהמשך הסוגייה לומדת הגמ' בחולין את מיעוטו של מומר משני פסוקים שונים, ועושה צריכותא לשני הלימודים הללו:

"... חדא בחטאת וחדא בעולה, וצריכי - דאי אשמעינן חטאת משום דלכפרה הוא, אבל עולה דדורון הוא אימא לקבל מיניה..."

(חולין ה:)

לו היה פסוק אחד בלבד היינו מסבים אותו לחטאת. את העולה היינו מתירים גם לרשע להביא משום שהיא דורון. הגמ' מתייחסת לחטאת ולעולה, אבל שלמים לא מוזכרים בה, ולכאורה גם למסקנה אין ריבוי של שלמים לדין של 'זבח רשעים תועבה'. לפיכך נוכל להסיק שמסקנת הסוגייה קובעת שגם בעולה המוגדרת כדורון יש מימד של כפרה. גם כאשר העולה באה על תקן של דורון היא מובאת בהקשר כללי של חטא. אשר על כן גם בה ישנו דין של 'זבח רשעים תועבה'.

בהקשר זה נוסיף שיש לחקור בנוגע לדין של 'זבח רשעים תועבה' האם מדובר בדין בגברא או שמא מדובר בדין בקרבן. כלומר, האם האדם הרשע מופקע מהבאת קרבנות כגברא, או שמא הפסול ממוקד בכך שקרבנו פגום ברמה מסוימת. נצביע על שני מקורות שכל אחד מהם תומך בכיוון אחר.

כיוון אחד - דין 'זבח רשעים תועבה' כדין בגברא. כיוון זה עולה בגמ' בשבועות, הדנה בשעיר יום הכיפורים הנעשה בפנים שמכפר על כלל ישראל:

"... האי עשה ה"ד? אי דלא עבד תשובה - זבח רשעים תועבה, אי דעבד תשובה - כל יומא נמי..."

(שבועות יב:)

חרף העובדה שדנים בשעיר הנעשה בפנים, חושבת הגמ' בשלב הקושייה שלגבי אדם שלא עשה תשובה נדחה את הכפרה מדין 'זבח רשעים תועבה'. כאן ברור שלא מדובר בדין בקרבן, אלא בדין בגברא. הקרבן הוא קרבן ציבור, קרבנם של כל ישראל, ואין סיבה לפסלו בגלל אחד מישראל שהוא חוטא. היישום של 'זבח רשעים תועבה'

בהקשר זה קובע בסך הכל שלא תחול כפרה על אותו אדם ספציפי. כלומר, גמ' זו רואה את הדין של 'זבח רשעים תועבה' כדין באדם.

כיוון שני - דין 'זבח רשעים תועבה' כדין בקרבן. הדבר עולה במסגרת הגמ' בסנהדרין מז, תוך כדי דיון במקרה של אדם שאכל חלב, הפריש קרבן ולאחר מכן המיר את דתו ואז חזר בו. בגמ' נאמר שלא ניתן להקריב את קרבנו, משום שהואיל ונדחה ידחה.

רש"י על אתר מבאר שדין הדיחוי נובע מהעובדה שמדובר במומר, ואין מקבלים קרבן ממומר. מרש"י משמע שיש כאן דין מקומי במומר, אם כי מגמ' מקבילה בסנהדרין בדף קיב: עולה שמדובר ביסוד כללי יותר של 'זבח רשעים תועבה'. על עניין זה עמד הר"ן בסנהדרין מז, ואלו דבריו :

"... וודאי שלא דקדק רש"י ז"ל בזה, שאחר שבשעה שהפריש את הקרבן לא היה מומר, אין דחוי אלא משום 'זבח רשעים תועבה'... ואע"ג דפליג ר"ל התם עלי דר"י, בענין הדמים הוא חלוק בלבד שאין בהם משום 'זבח רשעים תועבה', אבל בגוף הקרבן ד"ה שהוא נדחה משום זבח רשעים תועבה..."

(סנהדרין מז. ר"ן ד"ה והוינן בה)

הר"ן טוען שיישומו של 'זבח רשעים תועבה' בהקשר של דיחוי חייב להתפרש כדין בקרבן. אם כל הפסול הוא באדם, השעה הקובעת היא שעת ההפרשה בלבד. ולכן בקרבן שאדם הפריש בכשרות ורק אחר כך המיר את דתו, אין כל פגם. הפגם שאפשר לדבר עליו חייב להיות פגם בקרבן עצמו, ועל פי הגמ' בסנהדרין קיב: אנו לומדים שפגם זה הוא הדין של 'זבח רשעים תועבה'.

אם נחזור להשלכות על עיקר דיונונו, נוכל לתלות את האפשרויות השונות בגמ' בדף ז: באופי הדין של 'זבח רשעים תועבה'. שאלנו האם למסקנה יש מימד מסוים של כפרה בעולה רק שאין כלפיו את הדין של 'זבח רשעים תועבה', או שמא כדי לחלץ את העולה מדין 'זבח רשעים תועבה' יש לקבוע שאין בה פן של כפרה כלל, והיא דורון בעלמא.

ניתן לתלות זאת בהיקף ובאופי של 'זבח רשעים תועבה'. אם לומדים את הדין הזה כדין באדם יש מקום להרחיב את היקפו לכל קרבנות הכפרה שאדם מביא. לפיכך, הפקעת הדין מעולה מובילה למסקנה שאין בה שום מימד של כפרה וכל כולה דורון. לעומת זאת, אם מבינים את הדין הזה כדין בקרבן, ניתן לצמצם את היקפו רק

לקרבנות כפרה מובהקים, ועל כן ניתן לומר שגם למסקנה כאשר מבינים שאין דין 'זבח רשעים תועבה' בעולה, אין זה שולל מידה מסוימת של כפרה הקיימת בה¹.
יתכן שמעמד העולה כקרבן מכפר תלוי גם במחלוקת הבאה :

"ואמר רבא - עולה הבאה לאחר מיתה, שחטה בשינוי קודש פסולה בשינוי בעלים כשרה, דאין בעלים לאחר מיתה. ורב פנחס בריה דרב אמי אמר - יש בעלים לאחר מיתה..."

(זבחים ז:)

רבא ורב פנחס בריה דרב אמי נחלקו ביחס לשינוי בעלים בעולה הבאה לאחר מיתה. את המחלוקת ניתן לנעוץ באחד משני מוקדים :
מוקד אחד - דין שינוי בעלים לאחר מיתה.
מוקד שני - אופי כפרת עולה.

אם מאמצים את המוקד הראשון, אין בגמ' התייחסות מיוחדת לאופי הכפרה בעולה. אמנם הסוגייה עוסקת בקרבן עולה ולא בכל הקרבנות, אבל ייחודיות זו אינה נובעת מטעם עקרוני אלא מסיבה טכנית. בשאר הקרבנות המכפרים אין היכי תימצי של 'לאחר מיתה'. חטאת שמתו בעליה למיתה אזלא, ואשם שמתו בעליו רועה עד שיסתאב וקרב כעולה.

אבל ניתן לבנות על המוקד השני, ואז נסיק שרבא ורב פנחס בריה דרב אמי חלוקים בהגדרת טיב הכפרה של קרבן עולה. לפי רבא העולה היא דורון צרוף ואילו לפי רב פנחס בריה דרב אמי יש בה גם פן חזק של כפרה. פן זה מניע את רב פנחס בריה דרב אמי לקבוע שיש חובה להקריב עולה לשם בעליה גם לאחר מיתה, ואם דבר זה לא מתבצע חסר פן הכפרה ויש להביא קרבן נוסף.
אפשרות אחרונה זו מודגשת בדברי התוס' בסוגייה :

"עולה דורון היא. אע"ג דאעשה מכפרת יותר מחטאת, דהא מכפרא מקיבעא"

(זבחים ז: תוס' ד"ה עולה)

על גבי האמירה של הגמ' שקובעת את העולה כדורון ממהרים התוס' לציין שבתחומים מסוימים יש בעולה מימד מכפר, ואפילו בצורה ישירה יותר מהחטאת. אם מקבלים את דברי התוס', ומבינים שיש מימד של כפרה בעולה, יש לקבוע את טיבו. יש מספר מרכיבים בכפרת עולה שניתן לצרף אותם לקו חשיבה אחד. מהסוגייה

1 יתכן שיש לחלק בין מומר לכל התורה כולה ובין מומר לדבר אחד, לעניין אופי הדין של זבח רשעים תועבה. עיין בחולין ה. בהקשר זה.

אצלנו רואים שהעולה מכפרת על עשה, וכמו כן שאין צורך בהתמקדות בעשה ספציפי, אלא העולה מסוגלת לכפר גם על שלל של עשין.

יש פן יחודי נוסף לכפרת עולה, לפחות לפי שיטת הרמב"ן. אנו יודעים שהעולה מכפרת על עשין, והיה ניתן להבין שרמת הכפרה של עולה על עשין מקבילה לרמת הכפרה של חטאת בחייבי כריתות. לפיכך, כפי שהחטאת מכפרת רק על שוגגים, כך גם היינו יכולים לחשוב ביחס לעולה. אבל הרמב"ן שולל הבנה זו, והוא מחדש שעל אף רמת כפרתה הנמוכה של העולה, היא מסוגלת לכפר גם על מזיד.

הרמב"ן מתייחס לברייתא בתורת כהנים הלומדת שכפרת העולה מוסבת דווקא על עשה ועל לאו הניתק לעשה :

ז'נרצה לו - מלמד שהמקום רוצה לו. ועל מה המקום רוצה לז? אם תאמר דברים שחייבין עליהן מיתת ביד, מיתה בידי שמים, כרת בידי שמים, מלקות ארבעים, חטאות ואשמות - הרי ענשן אמור! ועל מה המקום רוצה לז? על מצות עשה ועל מצות לא תעשה שיש בה קום ועשה... "

(תורת כהנים ויקרא דיבורא דנרבה פרק ד' ה"ח)

הברייתא בתורת כהנים לומדת בדרך השלילה שעולה מכפרת על עשין. שהרי ענשן של כל הקטגוריות האחרות שטעונות כפרה כבר אמור. הרמב"ן מתקשה בחלק מן הקטגוריות הללו. ניקח למשל חייבי מלקות או חייבי מיתה בידי שמים. עונשים אלו באים דווקא במזיד, ומדוע לא נאמר שבשוגג מכפרת עליהם העולה ולא נצטרך להסב אותה דווקא לעשין? מתוך כך בונה הרמב"ן את ההדרגה הבאה :

"... ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות ביד ובחייבי כריתות עונשן במזיד ובשוגג, ופירש בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד למיתה ובחייבי לאוין למלקות ולא פירש בהם שום עונש בשוגג, נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פרשו הכתוב, כי למה יפרש עונשן של אלו במזיד ובשוגג, ויפרש עונש האחרים במזיד ולא יפרש אותו בשוגג? ויאמר שיהא מחוייב להביא בהן עולה!..."

(רמב"ן על התורה ויקרא א/ד)

הרמב"ן מסיק שבשוגג אין שום עונש ביחס לחייבי מיתה בידי שמים וחייבי מלקות. שאם לא כן, היה הכתוב מפרש את עונשם גם בשוגג וקובע בהם עולה או עונש אחר.

כנראה שעל עבירות חמורות מאוד יש נשיאות חטא הן במזיד (מיתת ב"ד וכרת) והן בשוגג (חטאת ואשם), ואילו בעבירות חמורות פחות יש נשיאות חטא רק במזיד (מיתה בידי שמים ומלקות) ובשוגג אין כלום. בכך מבאר הרמב"ן את הנאמר בתורת

כהנים הקובע ש'כל עונשן אמור'. אלא שבנקודה זו מצטרפת דרגה שלישית, והיא מחוייבי עשה ולא הניתק לעשה :

"... אבל על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה המזידן, שלא הזכיר בהם שום עונש ואי אפשר שלא יענש בהם בזה, ירצה בעולה הזו אם יביאנה בנדבת נפשו..."
(רמב"ן על התורה ויקרא א/ד)

הרמב"ן מסביר שדווקא בחייבי מיתה בידי שמים ומלקות שעונשן מפורש במזיד, ניתן לומר על רקע השתיקה בשוגג שאין שם עון ועונש, וכל עונשן כבר אמור. אבל ביחס לחייבי עשה שם לא נאמר עונש לא במזיד ולא בשוגג, ולכן לא ניתן להסיק משתיקה זו שאין שום עונש, שהרי פטור בלא כלום אי אפשר. ממילא, מסבה התורת כהנים את כפרת העולה לאותה קטגוריה שבה אין עונש אמור אבל יש מקום להניח שהעונש קיים. ומכאן המסקנה על פיה עולה מכפרת על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה.

מכל המהלך הארוך הזה ראינו היבט נוסף של כפרת העולה, שמבדיל אותה מכפרת החטאת. החטאת מכפרת על השוגג² ואילו העולה מכפרת גם על המזיד ואולי בעיקר על המזיד³. נקודה אחרונה שנוסיף בקביעת ייחודיותה של כפרת העולה מובאת בירושלמי בשבועות פ"א ה"ו. הירושלמי דורש מפסוק ביחזקאל שהעולה מכפרת על הרהור הלב⁴.

דיברנו על ארבעה מאפיינים שמייחדים את כפרת העולה, בעיקר כאשר עורכים השוואה ניגודית בינה לבין כפרת החטאת :

מאפיין אחד - העולה מכפרת על עשה.

מאפיין שני - העולה מכפרת על כמה עבירות במקביל.

מאפיין שלישי - העולה מכפרת על המזיד.

מאפיין רביעי - העולה מכפרת על הרהורי הלב.

- 2 נזכיר בהקשר זה את האשם שמכפר על המזיד, ואת החטאת באותם מקומות שבהם היא מובאת כקרבן עולה ויורד, שם גם היא מכפרת על המזיד. אמנם, גם בקרבנות אלו משקף עניין המזיד אופי מיוחד של כפרה שדומה לכפרת עולה ומנוגד לכפרת החטאת.
- 3 בדברי הרמב"ן לא מבואר האם עולה מכפרת על שגגת עשה, אך הר"ש משאנץ בפירושו לתורת כהנים שם קובע שעולה מכפרת גם על זדון וגם על שגגה.
- 4 עיין במקביל בבבלי בזבחים פח: ובערכין טז., שם דורשת הגמ' שהאבנט מכפר על הרהור הלב, כחלק מקביעת הכפרה הכללית שיש בבגדי כהונה.

כל זאת עוד לפני שהתייחסנו למאפיין מהותי שעולה בסוגייה שלפנינו, על פיו העולה מסוגלת לכפר גם על עשה דלאחר הפרשה. מכל מקום, מאפיינים אלו חותרים לקביעת גורם מרכזי אחד המייחד את כפרת העולה.

בניגוד לחטאת שכפרתה ממוקדת במעשה העבירה, כפרת העולה מכוונת לאדם⁵. ממילא ריבוי החטאים לא מטריד אותנו, משום שאין נסיון להתייחס לחטא מסוים בכל קרבן וקרבן. כמו כן העולה באה על עשין ולא על משהו שעונשו מוגדר. רק קרבן כללי כמו עולה יכול למרק את העוונות הכלליים של עשה, שאין להם עונש ברור המסוגל לכפר עליהם ישירות. באותו אופן מבוארת הכפרה על הרהורי הלב, שגם היא לא עבירה שאפשר למדוד את כפרתה בצורה מדויקת.

קביעה זו, שכפרת העולה אינה ממוקדת במעשה העבירה, באה לידי ביטוי נוסף אם נדקדק בניסוח מסוים בגמ' ובתוספתא. בתוספתא במנחות מבואר תהליך הוידוי שנאמר בשעת הבאת הקרבן :

"... מתודה עליו עון עברה - על חטאת עון חטא, על אשם עון אשמה, על עולה עון לקט שכחה ופאה... דברי ר' יוסי הגלילי. אמר לו ר' עקיבא - על מה עולה מכפרת?... על מצות עשה ועל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה..."

(תוספתא מנחות פ"י ה"ג)

תוספתא זו מצוטטת גם בגמ' ביומא לו., וגם בגמ' וגם בתוספתא ניתן להבחין בשתי נקודות מחלוקת בין ר' יוסי הגלילי לבין ר' עקיבא. נקודה אחת - תוכן העבירות עליהן מכפרת העולה. נקודה שנייה - הקטגוריה של סוגי עבירות עליהן מכפרת העולה.

נקודת המחלוקת הראשונה ברורה, ובתוספתא מפורטות העבירות עליהן מכפרת העולה לפי ר' יוסי הגלילי בעוד שר' עקיבא חולק עליו. הנקודה השנייה קשורה לטיב העבירה עליה מכפרת העולה, והיא מתבלטת מתוך דברי הרמב"ם :

"... ומתודה על חטאת עון חטאת ועל אשם עון אשם, ועל העולה מתודה עון עשה ועון לא תעשה שניתק לעשה"

(רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות ג/יד)

לכאורה פוסק הרמב"ם כר' עקיבא, אבל הוא לא משתמש בניסוח המדויק של דברי ר' עקיבא. הרמב"ם מוסיף במסגרת הוידוי של העולה את המילה 'עון'. מילה זו

5 דברים דומים הוזכרו בשיעור הפתיחה ביחס לכפרת אשם, ובמידה מסוימת עניין זה מפריד גם בין כפרת החטאת לכפרת האשם. אולם ביחס לעולה הפער חריף יותר.

מופיעה אמנם בדברי ר' יוסי הגלילי ביחס לכפרת עולה, אבל ר' עקיבא משמיט אותה. מדוע יש לדקדק במילה זו, שלא מופיעה בדברי ר' עקיבא בגמ'?

משום שלכאורה מעבר למחלוקת על תוכן העבירות שעליהן מכפרת העולה, חולק ר' עקיבא גם על עצם סוג העבירה. ישנן עבירות שהן פרי מעשה מוגדר ומסוים, ועליהן באים החטאת והאשם. העולה באה על עבירה במובן הכללי יותר, ולא דווקא בהקשר של מעשה עבירה מסויים⁶. חלוקה כזו קיימת ברמב"ם בהקשר אחר, במסגרת דבריו בהלכות תשובה :

"כל מצות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן... כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות..."

(רמב"ם הלכות תשובה א/א)

לכאורה עוסק הרמב"ם דווקא בעבירות ממוקדות. תשובה במצב שבו אדם סתם לא יקיים מצות עשה כלשהי, בלי לעבור עבירה ממשית, לא כלולה בהלכה זו. תשובה כללית כזו מפורטת בהמשך הלכות תשובה ברמב"ם.

יתכן שזו גם דעת ר' עקיבא. בניגוד לחטאת ואשם, סובר ר' עקיבא שהעולה אינה מכפרת על מעשה עבירה. העולה מכפרת על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה משום שמעשה העבירה אינו גמור בהם. וגם אם נאמר שעולה מכפרת על עשה אפילו בשעה שמדובר במעשה עבירה ממשי, ודאי שניתן לדבר על ערוץ מקביל שבו העולה מכפרת על האדם החוטא גם בחטאים שאין בהם מעשה עבירה ממוקד. כך עולה הדבר בסוגייתנו בהקשר של עשה דסמיכה, שהוא ודאי אינו איסור עשה אלא אי קיום של עשה.

כאן גם ניתן להפריד בין הגמ' ביומא לו. לסוגייתנו. בסוגייתנו עוסקים בכפרת העולה, ויתכן שהעולה מכפרת על עשה ועל לא תעשה בכל הביטויים שלהם, כולל אותם מצבים של מעשה עבירה. הגמ' ביומא לו. עוסקת בוידוי ובתכנו, וכאן יתכן שוידוי קיים רק מול מעשה עבירה, ולא מול ביטול עשה.

לפיכך, ניתן לדבר על שני ערוצים בכפרת העולה :

ערוץ אחד - כפרה על חטא, המוסבת על מעשה עבירה ברמה של עשה.

ערוץ שני - כפרה גלובאלית הקשורה למעמדו הכללי של האדם.

6 יש לשקול את נכונות הדיוק הזה בלשון ר' עקיבא, לאור העובדה שגם הוא מסכים לקיומו של עצם הוידוי. העובדה שיש וידוי מצביעה לכאורה על כך שגם כפרת העולה ממוקדת במעשה עבירה ספציפי.

יש להעיר שהחלוקה בין הסוגייה ביומא לו. ובין סוגייתנו אינה נכונה לשיטת התוס'. התוס' ביומא משלבים במסגרת הסוגייה גם מצבים מובהקים של ביטול עשה בלא מעשה עבירה :

"... ונראה לי מדכתיב זנרצה לך משמע שיש לו תקנה ורצוי במקום אחר, והיינו עשה שבידו לתקן לעשות סוכה ותפילין וכיוצא בהן..."

(יומא לו. תוס' ד"ה על)

על כל פנים, גם אם לא נחלק בין הסוגיות, ודאי אפשר לדבר על שני ערוצים מקבילים בכפרת העולה. הדגשנו את העובדה שהערוץ המרכזי בכפרת עולה מכוון לאדם ומבטא כופר נפש כללי, בניגוד לקרבנות כפרה מובהקים כחטאת וכאשם שמוסבים על חטא ספציפי. נסיים את המהלך הזה בדברי הרמב"ן שקובע חלוקה דומה ביחס לקרבנות המצורע⁷ :

"... והנה אמר הכתוב באשם זכפר, וחזר ואמר בחטאת זכפר על המטהר מטומאתו, ואמר עוד בעולה ובמנחה זכפר עליו הכהן וטהר, ולא ידענו מה ענין הכפרות הללו כולן. אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל קודם נגעו והחטאת על חטאו אשר חטא בימי הנגע... והעולה והמנחה יהיו לו כופר נפש, שיזכה ליטהר ולשוב אל אהלו..."

(רמב"ן על התורה ויקרא י"ד יח)

ב. עשה דלאחר הפרשה

במהלך הסוגייה עולות שלוש אפשרויות ביחס להיקף מרחב העבירות על פני שדה הזמן שאליו מתייחסת כפרת העולה :

אפשרות אחת - עולה מכפרת רק על עשין שקודם הפרשה.

אפשרות שניה - עולה מכפרת גם על עשה שלאחר הפרשה, אבל אין היא מכפרת על העשין שלאחר שחיטה.

אפשרות שלישית - עולה מכפרת גם על עשין שלאחר שחיטה.

את שלוש האפשרויות הללו נוכל לנתח על רקע החקירה הכללית שהצגנו בהרחבה ביחס לכפרת עולה. החקירה התמקדה במושא הכפרה, ושאלנו האם כפרת

7 אמנם, חטאתו של מצורע ואשמו אינם דוגמה מובהקת לקרבנות מכפרים, שהרי לכאורה מדובר בקרבנות הבאים להכשיר ומעמדם שונה מן המעמד של חטאת ואשם רגילים. על כל פנים, על רקע נימת הכפרה שמלווה לקרבנות הללו בפסוקי פרשיית מצורע, מעלה הרמב"ן ביחס אליהם את היסוד המפריד בין כפרת חטאת ואשם לבין כפרת עולה.

העולה מכוונת לאדם או לעבירה שלו. שני צדדי החקירה יש ימים בכל האפשרויות העולות בסוגייה, אבל הסבירות שונה בכל מקרה ומקרה.

אם נוקטים באפשרות הראשונה, משווים את מעמדה של העולה כקרבת מקר למעמד של שאר הקרבנות המכפרים. השוואה זו תתמוך בהבנה של כפרה המכוונת לעבירה. לו היינו עוסקים בכפרה על האדם כחוטא ולא על מעשיו הנתונים, מדוע להגביל את הכפרה לשעת הפרשה? הרי עיקר תהליך הכפרה קשור להקרבת הקרבן ולא להפרשתו, וניתן לצפות לכפרה שתכלול גם עשין שלאחר הפרשה.

עדיין אפשר לטעון שהקרבת מכוון לאדם, אבל המרחב שלו מגיע עד הפרשה. על מצב האדם עד שלב זה הוקבעה כפרת העולה, ועל עבירות שמכאן ולהבא נדרוש הבאת קרבן נוסף. מכל מקום, ההגבלה של עשין דקודם הפרשה מנתבת את העולה לכיוון של כפרת חטא, בדומה לשאר הקרבנות שמוגבלים לעבירות המתרחשות לפני הפרשה בלבד.

על סמך האפשרות השניה ניתן לראות את החקירה כחקירה פתוחה. ניתן להבין שעובדת הרחבת הכפרה של קרבן עולה לעשין שלאחר הפרשה מעידה על כך שהכפרה היא על האדם ולא על חטאים ממוקדים. לחילופין, אפשר לומר שגם הכפרה על העשה שלאחר הפרשה מעוגנת בקשר שבין הקרבן לחטא, אלא שבניגוד לחטאת ולאשם ניתן לכלול בכפרת העולה גם חטאים שלאחר הפרשה.

מתוך האפשרות השלישית רואים באופן ברור שיש להפריד את העולה מקבוצת הקרבנות שמכפרים על חטא, והסבתה לקרבן שמהותו היא כפרה על האדם כגברא. בשל כך מתמקדים בשעת הכפרה, ועיקר הכפרה הוא הזריקה.

את ההבדל בין שתי האפשרויות האחרונות ניתן, לאור חלוקה זו, לתלות בהבנות השונות של כפרת עולה, מתוך התפיסה שכפרה על האדם כגברא יכולה להימתח עד שעת הזריקה, ואילו כפרה על חטאים בצורה ישירה נחסמת בשעת השחיטה. אבל ניתן להבין שההבדל בין האפשרויות האחרונות אינו נוגע לאופי כפרת העולה, אלא ליחס שבין שחיטה לזריקה.

לא נאריך לדון בשאלה זו ורק נציין שאפשר לראות את מעמד השחיטה מול המשך עבודות הקרבן בשני אופנים שונים. ניתן לדבר על השחיטה כראשיתו של תהליך ההקרבה והכפרה, ואפשר לראות בשחיטה סלילת דרך גרידא לזריקה, שהיא מבטאת את מימד הכפרה בקרבן. בהתאם לכך יתכן שתהיינה השלכות על יכולתו של קרבן עולה לכפר על עשין דלאחר שחיטה.

עסקנו בצורה כללית באפשרויות השונות להגדיר את מושא הכפרה של קרבן העולה. אבל יתכן שיש להפריד בין רמות שונות של כפרה. לשם דוגמה נבחן קרבן נוסף שמכפר גם על עשין, קרבן החטאת :

”ואמר רבא - חטאת מכפרת על חייבי עשה מק”ו, על חייבי כריתות מכפרת על חייבי עשה לא כל שכן?... מקיבעא לא מכפרא, מקופיא מכפרא...”

(ובחים ו:י-ז)

קרבן החטאת מכפר גם הוא על עשין. אמנם לא מדובר בכפרה ישירה דהיינו מקיבעא, אלא בכפרה עקיפה המוגדרת ככפרה מקופיא. על רקע חלוקה זו נוכל לשאול על כל המהלך של סוגייתנו. האם הדעה הממעטת עשין שלאחר הפרשה מכפרת העולה, עוסקת במובן הכולל של כפרה?

נוכל להעלות על הדעת פיצול, ועל פיו נקבע שהדעות המובאות בגמ' מתייחסות לכפרה מקיבעא. רמה זו נשללת, לפי האפשרות הראשונה, מעשין שלאחר הפרשה. אבל כפרה מקופיא קיימת לכל הדעות בעשה שלאחר הפרשה, הן במסגרת הדיון בקרבן העולה, והן במסגרת תוצאות ההקרה של קרבן חטאת כלשהו.

התוס' בשבת עב. קובעים שלדעת רב דימי קיימת שיטה בגמ' הסוברת שאשם שפחה חרופה מכפר גם על מעשה שלאחר הפרשה⁸. יתכן אם כך שיש ליישם את החלוקה האיכותית בין כפרה מקיבעא לבין כפרה מקופיא, לחלוקה על פני ציר הזמן בין עשין של קודם הפרשה ובין עשין שלאחר הפרשה. לחלוקה זו ניתן להצמיד חלוקה נוספת שמופיעה בסוגייה (לאו דווקא בהקשר בו אנו מציעים לחלק) וגם היא חלוקה איכותית בין סוגי כפרות.

הגמ' מדברת על מצבים של 'לא כיפר וכיפר', ואחד המובנים שמציעה הגמ' בנוגע לפירוש הביטוי הוא 'כיפר גברא, לא כיפר קמי שמיא'. גם הביטוי שמציעה הגמ' איננו מבואר כל צרכו, וניתן למדוד אותו הן על פי היישומים שבהם משלבת אותו הגמ', והן על פי דעות הראשונים.

מדברי רש"י עולה שמדובר על דרגות שונות הקשורות לאותו הרצף :

”כיפר גברא. על כל עשה שבדו, וניצל מן היסורין: לא כיפר קמי שמיא. לנחת רוח לקונו, דלא עבד מצוה מן המובחר”

(ובחים ו:י-ז: רש"י ד"ה כיפר וד"ה לא כיפר)

8 יש להדגיש שבשבת עב. לא מדובר על כפרת עשה אלא על כפרת לאו. הגמ' מקפידה לנקוט במונח 'מעשה' שלאחר הפרשה, ולא 'עשה' שלאחר הפרשה, מפני שאכן לא מדובר בעשה.

יש מצוות הקרבה, וניתן לקיים אותה באופן חלקי. קיום חלקי זה מציל מן היסורין, אבל לא ניתן להגדיר אותו כמצווה מן המובחר. אבל אפשר להבין, בניגוד לרש"י, שמדובר במושגים נפרדים. את האפשרות שהדרגות של 'לא כיפר' ו'כיפר' מבטאות מושגי כפרה נפרדים ולא דרגות שונות באותו הסולם, מעלים התוס' ביחס להמשך הסוגייה. הגמ' דוחה את ההבנה ש'לא כיפר וכיפר' היינו כיפר גברא ולא כיפר קמי שמיא, מתוך השוואה למקום נוסף בו משתמשים בביטוי דומה. הגמ' מצטטת את המשנה הבאה :

"... זיהנות מן השמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר לכפר - אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר דברי רבי עקיבא. רבי יוחנן בן נורי אומר - שירי מצוה הן, בין שנתן בין שלא נתן כפר, ומעלין עליו כאילו לא כפר..."

(נגעים פי"ד מ"ז)

גם כאן עולה שאלת ההגדרה של הכפרה החלקית לפי דעת ר' יוחנן בן נורי, והגמ' מציעה את המעמד של כיפר גברא ולא כיפר קמי שמיא. אבל לטענת הגמ' אין הכרח באפשרות הזו, וניתן גם להבין שחלקיות הכפרה מתבטאת בכך שכיפר מתן בהונות ולא כיפר מתנות הראש. גם בהבנת מושג זה מדבר רש"י על דרגות שונות באותו הרצף :

"לא כיפר מתנות הראש. ויביא לוג אחר וידתן מתנות הראש..."

(זבחים ו: רש"י ד"ה לא כיפר מתנות הראש)

מדובר בדיוק באותה כפרה, הן במתנות הראש והן במתן בהונות. חלקיות הכפרה היא כמותית, ומשום שהתבצע רק החלק הקשור למתן הבהונות הושגה כפרה של מתן בהונות בלבד ולא של מתנות הראש. התוס' מעמתים את הבנת רש"י עם הסוגייה ביומא סא. ממנה עולה שלכולי עלמא אין מתנות הראש מעכבות. מתוך כך פונים התוס' להסברים אחרים, ובסוף דבריהם הם מעלים את ההצעה הבאה :

"... ה"פ - מתנות הראש לא מעכבי דכיון שקיבל מדם האשם ומן השמן על הבהונות אינו קרוי עוד מחוסר כפורים, אלא מותר לאכול בקדשים וליכנס למקדש..."

(זבחים ו: תוס' ד"ה לא)

לפי הצעה זו לא מדובר בהבדל כמותי כי אם בהבדל איכותי הנוגע לסוגים שונים של כפרה. הכפרה היא במובן של מחיקת חסרונו של מחוסר כיפורים והתרתו לאכילה בקדשים, אבל כפרה במובן המחשבתי אין כאן.

על פי הצעה זו נוכל לחזור גם לביטוי הקודם שבגמ', כיפר גברא ולא כיפר קמי שמיא. וכאן נוכל להעלות מספר הבנות שבבסיסן חלוקה איכותית בין סוגי הכפרות הללו. הבנות אלו תוכלנה לשמש אותנו במסגרת הדיון הנוגע לעשה דלאחר הפרשה. **הבנה אחת** - מצד ההתמודדות עם העבירה עצמה, אין כאן כפרה כלל. מצד חובת הבאת הקרבן בגין מצוות העשה שהאדם עבר עליהן, הכפרה הושגה לחלוטין. כלומר, אין חובת הבאה של קרבן נוסף. הבנה זו עולה בצורה מפורשת בדברי התוס' ישנים **ביומא** :

"... דלא תימא שלא עבר כל כך אם לא קיים מצות עשה זו, אלא הרבה עבר כאילו לא כיפר, ומי"מ כיפר - שפטור מקרבן..."

(יומא ה. תוס' ישנים ד"ה כאילו)

הבנה שניה - בבסיס הבנה זו עומדת ההפרדה בין המונחים של כפרה המכוונת לחטא לבין כפרה המכוונת לאדם. נוכל לומר שכיפר גברא פירושו השגת הכפרה המקומית על החטא, ולא כיפר קמי שמיא משמעותו חוסר התיקון הכולל של מערכת היחסים בין האדם לקונו.

לאימוץ ההבנה השניה עשויה להיות משמעות רבה בקשר לכפרת עולה במסגרת הדיון בעשה שלאחר הפרשה. נוכל לומר שרמה מסויימת של כפרת עולה קיימת לכל הדעות גם בעשה שלאחר הפרשה. זוהי הרמה האיכותית של כפרה על החטא כחטא. במילים אחרות, האדם לא יִתְבַּע להקריב קרבן נוסף על העשין שלאחר ההפרשה. השיטות השונות שמוצגות בגמ' מוסבות על כפרה מלאה ברמה של כפרה על האדם כולו ולא רק מחיקת חטאיו. בהקשר זה נפרשת קשת הדעות שמפרידות בין עשין שקודם הפרשה, עשין שלאחר הפרשה ועשין שלאחר שחיטה.

יש להעיר, לגבי ההבנה השניה, שאמנם ניתן ליישם אותה בהקשר של כפרת עולה אבל לכאורה אין לה משמעות בהקשר של מתנות הראש. לפיכך יש לבחון עד כמה נחוצה אחידות בהבנת הביטוי 'כאילו לא כיפר וכיפר'. אם נדרוש אחידות כזו, ניטה לשלילת ההבנה השניה, אלא אם כן נסכים לתפיסה הגורסת שגם במצורע יש פן של חטא. פן זה טעון תיקון מיוחד לצד מגמה כללית של שיפור הקשר בין המצורע המיטהר לבין הקב"ה, וכך נוכל ליישם את ההבנה השניה גם בנוגע למצורע. נקודה זו נוגעת בחקירה כללית יותר של אופי קרבנות המצורע, ובשאלה עד כמה הם קשורים לחטא ועד כמה מטרתם היא הכשר מטומאה בלבד.

הבנה זו ביחס לעולה מחזירה אותנו לחלק הראשון של השיעור. חקרנו עד כמה קיים פן של כפרה בעולה, ובאיזו מידה היא מתפקדת כדורון בלבד. משמעות הגדרת

העולה כדורון היא שזהו קרבן הבא ליישר את ההדורים ביחס שבין האדם לקב"ה. לפי הגדרה זו נתקשה לתלות את הביטוי 'כאילו לא כיפר וכיפר' בהבנה השנייה שהצענו. נוכל כמובן לדון בהפרדה מקבילה ביחס לחטאת. בחטאת ודאי קיים היסוד של כפרה על החטא עצמו, והסוגייה קובעת שחטאת מכפרת על עשה מק"ו. נוכל אם כן לשלב את החטאת בדיון לגבי עשין שלאחר הפרשה. למעשה, אחת ההוכחות שעליהן מנסה הגמ' לבנות עוסקת בשעירי עצרת, כלומר בחטאות. אבל יתכן שיש להפריד בין שעירי עצרת לקרבן חטאת רגיל, ועל נקודה זו עומד השטמ"ק :

"... לכך נראה למורי דפריך משעירי עצרת אעשה דעולה, דיש לספק לזה כמו לזה, דטעמא מאי מספקא לן בעולה? משום דבא על עשה טובא, שעירי עצרת נמי מכפרת על טומאת מקדש וקדשיו שארעה בין רגל לרגל שעבר..."
(זבחים ו: שטמ"ק אות נג)

אפשרות דומה עולה גם בתוס' ביחס לשעירי רגלים, אם כי יש לבחון את מידת ההקבלה שניתן לנסח בין קרבנות אלו לקרבן חטאת רגיל.